РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента,

доцента кафедри інтелектуальної власності

та інформаційного права

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Каращук Оксани Олександрівни

на дисертацію

Акулова Юліана Вікторовича

«ОБМЕЖЕННЯ МАЙНОВИХ АВТОРСЬКИХ ПРАВ НА ТВОРИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ»,

поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми. Права інтелектуальної власності є рушієм розвитку ринкової економіки держави, особливо в умовах розвитку цифрових технологій. Реалізація права особи на свободу творчості є основоположним правом людини. Забезпечення свободи творчості та надійне гарантування і захист прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності є одним із головних завдань держави.

Конституція України визнає та гарантує свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Зазначене зумовлює потребу створення сучасної системи нормативного регулювання відносин у сфері охорони

результатів інтелектуальної, творчої діяльності, яка б забезпечувала надійний захист прав їх суб'єктів, визнання творчих результатів та їх охорону від правопорушень.

Права інтелектуальної власності на твори є основою багатьох креативних індустрій в Україні, які забезпечують розвиток культури. В Україні як і в інших країнах світу культурне збагачення населення відбувається через надання доступу до охоронюваних авторським правом творів. Можливість забезпечення балансу інтересів між правами інтелектуальної власності на твори та іншими правами громадян (право на освіту, доступ до інформації тощо) здійснюється за рахунок обмежень і винятків із приватних прав правоволодільців. Даний підхід у законодавстві України реалізований за рахунок системи випадків вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав, яка передбачає закритий перелік випадків і умов для їх застосування. Особливо важливих змін ця система зазнала у 2023 році, коли набув чинності Закон України «Про авторське право і суміжні права», який містить оновлений перелік випадків вільного використання з урахуванням підходів права ЄС.

Зазначене, зумовлює актуальність наукового дослідження проблем, що виникають у зв'язку із обмеженням майнових прав інтелектуальної власності на підставі випадків вільного використання, що має важливе значення у сучасних умовах реформування законодавства у сфері інтелектуальної власності, змін у системі правового регулювання креативних індустрій.

Наукове значення та практична цінність проведеного дисертаційного дослідження посилюється тим, що воно є кваліфікаційною науковою працею, в якій було визначено обмеження прав інтелектуальної власності, на підставі чинного законодавства України та міжнародних-правових актів у сфері інтелектуального права, сформовано теоретичні положення та практичні

рекомендації щодо удосконалення законодавства України у сфері охорони прав на об’єкти авторського права.

З огляду на вищенаведене є підстави стверджувати, що обрана автором тема дослідження має значний рівень актуальності.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, є аргументованими та переконливими. У роботі для обґрунтування було використано широке коло вітчизняних та зарубіжних наукових джерел у сфері права інтелектуальної власності, законодавства України та окремих зарубіжних держав.

Загалом кількість використаних джерел становить 264 найменувань, що безумовно свідчить про достатню аналітичну роботу автора при підготовці дисертаційного дослідження, узагальненню релевантної інформації та розкриття його проблематики.

Автор дисертаційного дослідження продемонстрував високий теоретичний рівень викладу матеріалу, вміння застосовувати наукові методи пізнання об’єктивної дійсності: діалектичний, системно-структурний, формально-догматичний та формально-юридичний, порівняльно-правовий, логіко-семантичний методів), аналізувати наукові джерела та нормативно-правові акти, аргументовано відстоювати власну наукову позицію, а також формулювати теоретичні висновки.

Використання широкого спектру методів пізнання позитивно вплинуло на ступінь обґрунтованості одержаних результатів.

Оцінка новизни результатів наукового дослідження. Оцінюючи обґрунтованість наукових положень дисертації, слід наголосити на тому, що висновки, положення і пропозиції автора є новими, достовірними, належно

обґрунтованими і логічно сформованими. Зміст і форму, в якій подано висновки, можна, в цілому, визнати вдалими.

Наукова новизна одержаних Акуловим Ю.В. результатів обумовлюється дослідженням теоретичних та практичних проблем правового регулювання відносин у сфері обмеження майнових авторських прав. Наукова новизна визначається також сучасною постановкою проблеми, поглибленим дослідженням нових ідей, зарубіжних тенденцій і наявної нині практики в аспекті теми дисертації.

Дисертаційна робота є науковим дослідженням, яке присвячено комплексному дослідженню проблем правового регулювання відносин у сфері обмеження майнових авторських прав, відповідно до національного та міжнародного законодавстві в сфері інтелектуального права.

Особливу увагу приділено історичним, економічним та правовим підставам виникнення обмежень майнових авторських прав. Відзначено, що у законодавствах країн світу і в науковій літературі, для визначення цієї правової дефініції, використовуються різні терміни: «fair use», «fair dealing».

Загалом, при дослідженні проблематики роботи рецензенту імпонує підхід, який обрав автор при підготовці дисертаційного дослідження, що передбачає, розгляд обмежень авторських прав через призму аналізу основних тенденцій законодавчого регулювання від «меншого до більшого». Відповідно до цього, інститут вільного використання об’єктів авторського права змінювався від безконтрольного (коли кожна особа, за деякими винятками, могла використовувати інтелектуальні надбання іншої без жодних обмежень), до контрольованого (коли надавались привілеї та вибіркові права на авторство) та до обмеженого на національному та міжнародному рівні.

Можемо цілковито підтримати висновок автора (с. 21) щодо положення про те, що у випадку неправомірного використання творів у сфері обмеження

майнових авторських прав, при визначенні порушень авторських прав слід доводити не сам факт використання твору без згоди автора, оскільки це безпосередньо дозволено на законодавчому рівні, а ознаки та способи використання, які суперечать законодавчим вимогам, зокрема не зазначення даних про автора та джерело походження; перевищення обсягів, які є необхідними для певного способу використання тощо.

У роботі вірно наголошено про соціально-економічні передумови обмеження майнових прав інтелектуальної власності (с. 22 роботи).

Позитивним у роботі є аналіз автором питання відшкодування моральної шкоди, завданої автору (с. 176 роботи). Зокрема, висновок про те, що автор, чиї немайнові права порушено, може звертатись з вимогами про відшкодування шкоди або з метою її дійсної компенсації (за умови доведення негативних наслідків через порушення прав) або доведення факту порушення прав (за таких умов розмір компенсації шкоди встановлюється символічно на рівні 1 гривні).

У роботі багато й інших цікавих та слушних висновків та пропозицій щодо обмежень майнових прав інтелектуальної власності на твори, переважну більшість з яких підтримує рецензент.

Оцінка обґрунтованості наукових положень, висновків і пропозицій дисертації та їх достовірності.

Досягнення визначеної мети та завдань дисертаційного дослідження забезпечується системою методів наукового пізнання. Основні положення та структурні елементи дисертації відповідають об’єкту й предмету дослідження. Зміст дисертації, наукових праць, опублікованих за темою дослідження підтверджують обґрунтованість наукових положень і висновків дисертації. У представленій роботі дисертанту вдалося розробити та сформулювати наукові положення, висновки та пропозиції, які відповідають критерію їх новизни, і, в

сукупності, вирішують виявлену наукову проблему. Ґрунтовні висновки свідчать про аналіз достатньої кількості наукових джерел, серед яких міжнародні та регіональні документи, національне законодавство та судова практика, вітчизняна та зарубіжна правова доктрина. Достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій обумовлюється вірно обраною методологією, ретельним аналізом вірно обраної літератури.

Структура дисертації є послідовною, логічно обґрунтованою і обумовлена завданнями та метою дослідження.

Дисертаційна робота складається з вступу, трьох розділів, які містять сім підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

У першому розділі роботи здійснено аналіз сучасного стану і тенденцій розвитку правового регулювання обмежень авторських прав.

Другий розділ роботи присвячено правовим засадам обмежень майнових авторських прав на твори, зокрема вільному використанню творів як умові життєдіяльності особи в інформаційному суспільстві, а також правовому регулюванню відносин у сфері обмежень майнових авторських прав на твори у законодавстві окремих зарубіжних країн.

У межах третього розділу аналізуються проблеми захисту прав та охоронюваних законом інтересів учасників відносин у сфері обмеження майнових авторських прав на твори.

Такий підхід до визначення структури і змісту дослідження є логічним та послідовним, що дозволило всебічно висвітлити значне коло актуальних питань. Дисертаційне дослідження містить низку наукових положень, що мають важливе науково-теоретичне значення і практичну спрямованість.

Представлене дисертаційне дослідження свідчить про ґрунтовне та комплексне опрацювання джерельної бази, що свідчить про аналітичну роботу

автора при підготовці роботи та є цілком достатнім для досягнення поставлених завдань наукового дослідження.

Отже, в цілому ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації є достатньо високим, пропозиції зроблені на належному науковому рівні. Дисертаційна робота виконана згідно встановлених вимог, завершується науковими висновками, пропозиціями щодо удосконалення чинного законодавства.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані у:

- у науково-дослідній діяльності – для подальших досліджень актуальних проблем науки права інтелектуальної власності, у тому числі теоретичних розробок питань обмежень авторських прав;

- у законопроектній роботі – в процесі внесення змін і доповнень до цивільного, господарського законодавства, спеціального законодавства у сфері інтелектуальної власності;

- в правозастосовній практиці – у контексті вдосконалення практики застосування законодавства в сфері інтелектуальної власності, особливо судовими органами у процесі розгляду спорів із порушення прав інтелектуальної власності, щодо визнання порушень авторських прав;

- у освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Авторське право і суміжні права», «Право інтелектуальної власності», «Актуальні проблеми авторського права», а також при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій із зазначених дисциплін.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження в опублікованих працях. Кількість публікацій, їх повнота, апробація результатів дисертації відповідають встановленим нормативним вимогам. Зокрема, основні

положення та результати дисертаційного дослідження опубліковано у 10 наукових публікаціях, серед яких три статті – у журналах, включених до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, три – в іноземних наукових періодичних виданнях, а також чотирьох тезах доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Аналіз дискусійних положень та основні зауваження. Позитивно оцінюючи актуальність та науковий рівень дослідження проведеного Ю. В. Акуловим, його обґрунтованість і достовірність, наукову новизну, теоретичну та практичну значимість його результатів для вирішення низки правових проблем охорони прав інтелектуальної власності, звернемо увагу на окремі дискусійні моменти роботи:

1. Важко погодитися із висновком автора про те, що обмеження майнових авторських прав на твори «у вузькому значенні – це передбачені законодавством умови та способи використання творів, без отримання згоди автора та виплати авторської винагороди з неухильним дотриманням майнових та немайнових прав автора» в частині безоплатності у всіх випадках, оскільки винятки та обмеження з авторських прав передбачають як безоплатне так і оплатне використання творів без дозволу автора.

Так, приватне копіювання, репрографічне відтворення (ст. 28 Закону України «Про авторське право і суміжні права») можливе без дозволу, однак із виплатою винагороди в межах обов'язкового колективного управління.

Тому, потребує додаткового пояснення вказана позиція автора.

2. Не можемо цілковито погодитися із висновком автора що «у сфері патентного права серед основних обмежень майнових авторських прав слід виділити примусове ліцензування та право попереднього користування» (с. 194-195). Законодавство України у сфері авторського права не передбачає

примусових ліцензій, суть яких полягає у наданні дозволу на використання об'єкта прав інтелектуальної власності у порядку вказаному у законі певними суб'єктами, наприклад, Мінагрополітики на сорт рослин. Тому потребує додаткового пояснення та обгрунтування автора зв'язок примусових ліцензій та обмежень авторських прав.

3. Автор у роботі робить вірний висновок про те, що «для творців визначення умов вільного використання творів – попри закріплення умови безвідплатного використання творів – це створення передумов для широкого використання їх творів в різних сферах суспільного життя» (с. 67), водночас, у дисертаційному дослідженні слід більше уваги приділити випадкам вільного використання щодо яких Закон України «Про авторське право і суміжні права» передбачає виплату справедливої винагороди, наприклад, за приватне копіювання творів, зафіксованих у фонограмах, відеограмах, а також аудіовізуальних творів згідно ч. 2 ст. 28.

4. Погоджуючись загалом із висновком автора, висловленим на с. 195 роботи про те, що «обмеження майнових прав у широкому значенні – передбачені законодавством умови та способи використання творів без згоди автора або умови звуження майнових прав щодо можливості розпорядження ними та використання твору творцем (його правонаступниками), визначені укладеним договором», все ж слід звернути увагу на те, що до обмежень у широкому розумінні авторського права України також належать вичерпання майнових прав та строк чинності майнових прав. Відтак, позиція автора у цьому аспекті потребує додаткового пояснення, оскільки таке розуміння видається фрагментарним за своїм формулюванням.

5. Потребує додаткового обґрунтування висновок автора про те, що «в українському законодавстві наведений три-ступеневий тест (Бернської конвенції

– Л. М.) носить досить декларативний характер, та не відображує суть положень Бернської конвенції» (с. 71). Вважаємо, що з позиції суті положень Бернської конвенції указаний тест передбачений для його застосування у першу чергу законодавцями у законотворчій діяльності, а не судовими органами. Така позиція вважалася превалюючою протягом багатьох років з огляду на необхідність вузького застосування випадків вільного використання для уникнення необгрунтованого додаткового обмеження прав автора у разі ширшого тлумачення відповідної законодавчої норми судами.

Висловлені зауваження спрямовані на уточнення окремих пропозицій автора і не торкаються концептуальних положень дисертації, а тому не впливають на її загальну високу позитивну оцінку.

Результати дисертації Акулова Ю.В. мають як теоретичне, так і практичне значення, розвивають доктрину права інтелектуальної власності і можуть бути використані у подальших теоретичних дослідженнях і практиці у проаналізованій сфері.

Загальний висновок дисертаційного дослідження. Дисертація Акулова Юліана Вікторовича «Обмеження майнових авторських прав на твори: проблеми теорії та практики» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, в якому самостійні, науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення конкретного наукового завдання щодо обмежень прав інтелектуальної власності на твори. Враховуючи наведене, можна стверджувати про достатній рівень науковості та обґрунтованості висловлених автором у дисертації наукових суджень, положень, висновків і рекомендацій. Основні положення дисертації, належним чином були відображені у наукових працях, їх кількість відповідає відповідним вимогам. Висновки дисертаційної роботи містять необхідні ознаки наукової новизни та є авторськими. Підготовлені дисертантом пропозиції можуть

бути використані у законотворчій та правозастосовній практиці, науково-дослідній роботі та навчальному процесі.

Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження Акулова Ю.В. відповідає встановленим для такого виду робіт вимогам. Дисертаційне дослідження пройшло необхідну апробацію.

Дисертація оформлена відповідно до вимог, які ставляться до такого роду робіт МОН України, вирізняється грамотною юридичною мовою. Автор вміло використовує професійну лексику і термінологію, подає матеріал логічно і доступно для сприйняття.

Таким чином, дисертацію Акулова Юліана Вікторовича «Обмеження майнових авторських прав на твори: проблеми теорії та практики» можна охарактеризувати як самостійну завершену кваліфіковану наукову працю, яка містить результати проведених автором ґрунтовних досліджень і є важливим внеском як у науку права інтелектуальної власності загалом, так і у регулювання чинним законодавством України відносин у названій сфері.

Вищезазначене дає підстави для висновку, що дисертація Акулова Юліана Вікторовича «Обмеження майнових авторських прав на твори: проблеми теорії та практики» за своїм змістом, науковими результатами, новизною та іншими показниками відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам п. 10 Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283) та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

РЕЦЕНЗЕНТ:

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної власності
та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка **Оксана КАРАЩУК**